

Mi a teendő?

Legfontosabb teendők
a magyar nyelv művelés, nyelvstratégia terén

**Az Anyanyelvápolók Szövetsége
és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport javaslatai**

A kormány felkérésére 2012-ben felmérés készül a magyar nyelv állapotáról, valamint javaslatokat várnak a magyar nyelvvel kapcsolatos teendőkről (stratégiáról). A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 2000 óta foglalkozik a kérdéssel. Kutatásai, felmérései tapasztalatait, javaslataikat ekképp foglalták össze. Mivel a Napút Szótár rovata évek óta foglalkozik nyelvi ismeretterjesztéssel, valamint anyanyelvi pályázatok meghirdetésével, indokolt az áttekintés közzététele.

Közművelődés, média. A közművelődés keretében folytatott anyanyelv-ápolás minél hatékonyabbá tétele; a rádióban vagy egyéb hírközegekben való műsorokkal, anyanyelvünkkel foglalkozó cikkekkel, nyelvi rovatokkal, könyvekkel, anyanyelvápoló, nyelv művelő folyóiratokkal, amilyen az Anyanyelvápolók Szövetségének 34 éves lapja, az Édes Anyanyelvünk, vagy a Magyar Nyelvőr, amely hasonló célú, de elsősorban a tudományok művelőihez szól; vagy a Magyar Orvosi Nyelv, amely egy szaktudomány nyelvvel foglalkozik stb. A közszolgálati rádióban és televízióban is fontos lenne a rendszeres anyanyelvápolás: elvárásként a rendszeresen megszólalókkal szemben, és vonzó ismeretterjesztő műsorokkal a hallgatók, nézők számára.

Ismeretterjesztés. Az anyanyelvi és ezen keresztül az általános mű-

veltség terjesztése, korszerűsítése, korszerű ismeretterjesztés; leginkább igényes ismeretterjesztő előadásokkal, műsorokkal. Ezeknek jó alkalma pl. A *magyar nyelv hete* című, már mozgalomnak tekinthető rendezvénysorozat, amelyet a TIT kezdeményezett 1967-ben, s amely mindmáig él. Az országgyűlési határozattal törvényesített ünnep, a magyar nyelv napja is kiváló alkalma s színtere lehet efféle műveltségfejlesztő rendezvényeknek, gondolkodásra serkentő s szoktató előadásoknak, kerekasztal-beszélgetéseknek.

Közoktatás, anyanyelvi versenyek. Az oktatási intézmények nyelvi nevelő munkájának elmélyítését szolgálják. Napjainkban az iskolának nemegyszer a család szerepét is át kell vennie. Az Anyanyelvápolók Szövetsége számos már bejáratott, nagy hagyományú verseny, anyanyelvi tábor és egyéb esemény, rendezvény szervezésével vagy támogatásával igyekszik segíteni a pedagógusok munkáját; az elkötelezett magyartanárokat, akik ezeken a rendezvényeken majdnem mindig a legnehezebb feladatokat látják el, többnyire társadalmi munkában. Pl. *Édes anyanyelvünk* országos nyelvhasználati verseny, a *Szép magyar beszéd* országos Kazinczy-verseny, A „Beszélni nehéz” mozgalom körvezetőinek tábora, a Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia, a győri nem-

zetközi anyanyelvi tábor, az általános iskolások Kazinczy-versenye, és még számos hasonló rendezvény, amely magyarországi és határainkon túli fiatalok tízezreit, talán százezreit vonja bűvkörébe, záloga és egyúttal biztosítéka annak, hogy a következő nemzedéknek is lesznek olyan elkötelezett magyartanárai, mint azok, akik most övelük igyekeznek minél jobban megismertetni és megszerettetni anyanyelvüket. Legfőképpen ezért tartjuk elengedhetetlenül szükségesnek ezeket a rendezvényeket, s ezért fordítjuk leginkább ezekre azt a támogatást, amelyet a mindenkori kulturális tárcától kérünk, és eddig kaptunk is.

Anyanyelvi pályázatok. Nemzeti és nyelvi hagyományaink megőrzésére, ápolására, s ezzel együtt anyanyelvi és nemzettudatunk megerősítésére különösen nagy szükség van. Nem az idegen hatások elleni küzdelem a cél, hiszen ami új, de hasznos, azt el kell fogadnunk, hanem a hazait kell megőrizni, megvédeni, sőt nyelvünket fejleszteni! Tudatosítani mindenkiben, hogy az a közlési eszköz, amellyel adott korok nemzedékei a mindenkori jelenben élnek, bármennyire becses is számukra, nem csupán a sajátjuk, s még kevésbé az ő találmányuk, hanem örökségként kapják elődeik végtelen sorától, akik spontánul vagy tudatosan, de tettek már egyet s mászt a megőrzéséért. Az Anyanyelvápolók Szövetsége 1999 óta ennek tudatában hirdet meg olyan nyelvi pályázatokat a kulturális tárcával közösen, amelyek anyanyelvi örökségünk feltárására, felszínre hozására irányulnak. Ezeknek a pályázatoknak az eredménye minden elismerést megérdemel. Annak a tizenkét kötetnek a hatása, amelyet a pályázatok anyagából eddig megjelentettünk s eljuttattunk azokhoz, akik leginkább hasznosítani tudják, szinte

felbecsülhetetlenül nagy. Nem véletlen, hogy más, szintén európai uniós nemzetek – finnek, írek, spanyolok stb. – hasonlóképpen nagyobb gondot fordítanak nemzeti és nyelvi múltjuk megőrzésére, mint korábban. A nyelv, amellyel hogy remekül szolgál bennünket, a múltunknak is tükre, hordozója.

Magyar nyelvstratégiai intézmény létrehozása. A magyar nyelv jelenével és jövőjével kapcsolatban a legfontosabb feladat egy hivatalos nyelvművelő intézmény létrehozása. Ez az intézmény kapcsolatot teremtené az állami, a tudományos és a civil szervezetek között, és tudományosan megalapozott, hasznos, közérdekű nyelvi tevékenységet folytatna. Megnevezése, helyszíne: Magyar Nyelv Tanácsa (Magyar Nyelvstratégiai Központ/Intézet/Bizottság) Budapest/Széphalom (A Magyar Nyelv Múzeuma).

Indoklás: Magyarországon nem folyik szervezett nyelvművelő, nyelvfejlesztő tevékenység. Az 1990-es években a tudományban kibontakozott nyelvművelés-ellenesség gyakorlatilag felszámolta ezt a tevékenységet. Az Alaptörvényből következően, a kormány felkérésére szükséges a mai magyar nyelv állapotának folyamatos vizsgálata, s ennek nyomán intézkedési terv készítése. Új, független keretek között kell megteremteni egy modern, szervezett nyelvművelő-nyelvfejlesztő intézményt, különösen a következő – ma ellátatlan – feladatok végzésére (hasonló intézmény több országban működik, pl. Franciaország, Finnország):

– a magyar nyelv állapotának folyamatos figyelése, dokumentálása, erről beszámoló a kormánynak, országgyűlésnek (ötévente *Jelentés a magyar nyelvről* címmel tudományos-ismeretterjesztő tanulmánygyűj-

temény kiadása; már megjelent két kötet: 2005, 2010);

- a magyar szórványok, határon túli magyar nyelvváltozatok helyzetének vizsgálata;

- gyakorlati, hasznos tanácsadás mindennapi nyelvi, helyesírási (valamint cég-, szervezet- és személynévadási) kérdésekben (intézményeknek, médiának, magánembereknek – telefonon, e-mailen);

- folyamatos szógyarapító, szómagyarító tevékenység (évente kiadott szólistákkal);

- a különböző szaknyelvek (terminológiák) tudatos fejlesztése;

- az informatikai (technokulturális) világ nyelvi hatásainak folyamatos figyelemmel kísérése, pedagógiájának kialakítása;

- nyelvi szakértői tevékenység (ál-lamapparátusnak, ügyészségnek, bíróságnak, cégeknek);

- a közmédia nyelvének elemzése, irányelvek megfogalmazása (nyelvi bizottság);

- tudományos-ismeretterjesztő munka (iskolai és egyéb előadások, programok, kiadványok, honlapok, pl. www.szomagyarito.hu, www.manyszi.hu, www.e-nyelvmagazin.hu);

- nyelvi művelődési programok, pl. a magyar nyelv hetének (április), az anyanyelvi juniálisnak (jún.) és a magyar nyelv napjának (nov. 13.)

megrendezése, ehhez szakanyagok készítése;

- a 2001. évi reklámnyelvtörvényvel kapcsolatos állásfoglalások készítése;

- a jogi-hivatalos-állami nyelv közérthetővé tételével kapcsolatos tevékenység („nyelvi ombudsman”);

- a helyesírás állapotának folyamatos figyelemmel kísérése, új szavak helyesírásával kapcsolatos állásfoglalás;

- együttműködés tudományos és társadalmi szervezetekkel (határon túli akadémiai nyelvi irodák, anyanyelvi egyesületek stb.);

- a nyelvészeti muzeológia kialakítása és szervezése (jeles nyelvészek, a nyelvújítás hagyatékának, emlékének gondozása);

- szótártani, szótárkiadási program.

Az új nyelvstratégiai intézmény szoros együttműködésben dolgozna az MTA-val, MMA-val, egyetemekkel, főiskolákkal, A Magyar Nyelv Múzeumával, a Tinta Könyvkiadóval, valamint a legfontosabb anyanyelvi szervezetekkel: az Anyanyelvapolók Szövetségével, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával, a Kazinczy Társasággal.

A tanács szakmai vezetőből és négy-öt fő nyelvész munkatársból áll.

Összeállította: Balázs Géza

Nyelvstratégiai feladatok

Általános gondolatok. A nyelv változásában és változataiban él. Tehát nem a nyelvi változások, nem a magyar nyelv kihalása miatt kell félni, hanem inkább amiatt, hogy kiszorul bizonyos nyelvhasználati színterekről, bizonyos funkciókból. Minden attól él és attól működik, hogy használják és gyakorolják. Általános kíváncsi: a nyelv által is létrejövő kommunikáció ne legyen a félreértések forrása, és főleg ne lehessen a kirekesztés alapja.

Problémafelvetések, célkitűzések, feladatok

1. A nemzeti és etnikai kisebbségek, illetve a vakok és gyengén látók, valamint a siketek nyelvhasználatának törvényi és gyakorlati támogatása, az ún. nyelvi diszkrimináció megszüntetése (pl. a jelnyelv egyenjogúságának teljes körű biztosítása; intézkedések és javaslatok, amelyek a kisebbségi nyelvek védelmét és oktatását segítik elő). Mindebbe természetesen beletartozik a kisebbségi nyelvek védelme és oktatása. Célul tűzhető ki a határon túli magyar nyelvváltozatok megismertetése a magyarországiakkal és egymással pl. egy szótár keretében vagy az ottani nyelvi irodákkal való kapcsolattartással.

2. Egyes szaknyelvek magyarosítása meglévő vagy kifejezetten erre a célra létesítendő terminológiai tanácsok bevonásával. Ide tartozik a szaknyelvek szabványosításának, ügye, különös tekintettel a határon túli magyar szakemberekre (pl. Termini kutatóhálózat, www.nytud.hu).

3. A nyelvi tolerancia hatékonyabb elsajátíttatása főleg a nem sztenderd nyelvváltozatok iránt. Tehát nem büntetni kell a gyereket azért, mert formális szituációban informálisan nyilvánul meg, hanem meg kell tanítani a regisztrált változatra. Tompítani, majd el kell tüntetni a nyelvjárási beszédmód megbélyegzettségét. Ki kell emelni a nyelvi sokszínűséget, javasolni, hogy a televíziók és rádiók alkalmazzanak nyelvjárási beszélőket az országos adókon is, de legfőképpen a regionális csatornákon.

4. Az iskolai oktatásban sok, vitatható kategóriával operáló alaktani-mondattani elemzések helyett szükség van több fogalmazási és szövegértési gyakorlatra, nyelvi illetanra és beszédművelésre, amelyek többek között a korlátozott nyelvi kód megszüntetését, a sekélyes aktív szókinccs bővítését, a szegényes és nem hatékony kommunikáció miatt nyelvi hátrányos helyzetben lévő felzárkóztatását célozza. Ez egyúttal a nyelvi esélyegyenlőség megteremtését is jelenti. A gyerekeknek meg kell tanítani azt, hogy mikor, hol hogyan illik beszélni, vagyis tudatosítani kell bennük a nyelvi változatok egymás mellett élését és használatát. A leíró nyelvtan továbbra is kellő hangsúllyal szerepeljen az oktatásban, mert hiányos grammatikai ismeretekkel nem lehet idegen nyelveket tanítani, azonban az arányait módosítani kell. (Ma már csak két kötelező érettségi tétel van leíró nyelvtanból.) Ugyanakkor nem jelenthető ki az, hogy a magyar leíró nyelvtan tanulására csak az idegen nyelv elsajátításának a megkönnyítése céljából van szükség, nem beszélhetünk itt sem fölöslegesen megtanulandó ismeretekről, mint ahogy a logaritmusszámítást sem tekintjük annak a matematikában, annak ellenére, hogy a mindennapi gyakorlati életben alig van rá szükség. Nyilván nem kell huszonötféle határozót megtanulni, viszont el kell gondolkodni azon, hogy mi hagyható ki. Az is egyértelmű, hogy az idegen nyelvű mondatszerkezetek logikáját igencsak nehéz magyar mondatelemzések nélkül megérteni. A magyar nyelv oktatásának előnyben részesítése az iskolai óraszámokban is meg kellene hogy jelenjen. Egy középiskolás diáknak heti 5 angol-, 3 német- és 1 magyarnyelv-órása van. (Ennek ellenére idegennyelv-tudásunkkal nem nagyon dicsekedhetünk.) Ugyanakkor általánosan elmondható, hogy a magyaróra egyenlő az irodalommal. (Hogy ne maradjanak el a nyelvtanórák, más tanár tanítsa a nyelvtant és az irodalmat!) A diákok általában az irodalomfogalmazásra kapnak nyelvtanjegyet. Szükség volna emelt szintű magyaroktatás, magyar tagozat bevezetésére a középiskolában. A tehetség-

gondozás kiteljesedhetne az országos középiskolai tanulmányi versenyen való részvételben, majd később folytatódhatna a felsőoktatásban az országos tudományos diákköri mozgalomban. Nagyon fontos a helyesírás szinteződésének a tudatosítása (iskolai, magyartanári, korrektori, szakmai). Mindehhez hozzátartozik a fiatalság nyelvi nevelése a nyelv mint a lélek és a gondolat tükré program jegyében. A diákok számára az archaikus szóalakok gondot okoznak, például egy Jókai-elemzésnél több órán keresztül csak a szavak jelentését kell magyarázni. Ki kellene dolgozni a megoldásra valamilyen stratégiát.

5. Feladat az általános és középiskolai tankönyvek nyelvi szempontú átdolgozása, lektorálása és a tanulók nyelvhasználatához, nyelvi tudásához való igazítása is. Nemcsak az idegen és szakkifejezések használatának szükségességét célszerű vizsgálni, hanem a mondatszerkesztést is többek között (pl. négynél több bővítmény kapcsolása egy alaptaghoz a szó szerkezetláncban).

6. Célszerű lenne a televíziózáshoz köthető fordításoknak is nagyobb figyelmet szentelni, ezeknek a minőségét ellenőrizni, az igényes fordítások létrejöttét segíteni, akár pályázatok vagy oktatás segítségével.

7. Több, elérhetőbb, gyorsabb nyelvi ismeretterjesztés, nyelvi tanácsadás (pl. www.manyszi.hu).

8. Nagyobb fokú integráció az idegen nyelvi tananyaggal.

9. A jogszabályok és közérdekű közlemények nyelvezetének javítása. A jogi és hivatali nyelv átalakítása, modernizálása, „felhasználóbaráttá tétele”. (Nehéz megérteni az adóügyi vagy más hivatali szabályzatok nyelvezetét és kitölteni a megfelelő űrlapokat.)

10. Azoknak az újságoknak, folyóiratoknak, kiadóknak a támogatása, amelyek korrektorokat is alkalmaznak.

11. A laikus nyelv művelők nézeteinek átalakítása és a magyartanárok, tanítók és óvodapedagógusok továbbképzése a nyelvi babonák megszüntetése érdekében. Fel kell hívni a figyelmet azokra a tévhitekre és mítoszokra, amelyek azt hirdetik, hogy a magyar nyelv nagy bajban van. Ezeket ki kell gyomlálni a tankönyvekből. (Ez csak abban az esetben lenne igaz, ha nem lenne beszélő-közössége és önálló állama a magyar nyelvnek.)

12. A médiában működő, létező anyanyelvi műsorok megtartása, fejlesztése, új ismeretterjesztő műsorok indítása (pergősebben, sokkal fiatalosabban). Nyitás a kereskedelmi médiumok felé, az anyanyelvvél foglalkozó adások ne legyenek a közszolgálati adók „privilegiumai”. Egy jó értelemben vett anyanyelvi show-műsor megszerkesztése német mintára.

13. Az anyanyelvi szervezetek összefogása. Közös programok megvalósítása, utánpótlás-nevelés. Anyanyelvi szervezetek párbeszéde más intézményekkel, kulturális szervezetekkel, pl. könyvtárakkal, múzeumokkal. A civil szektor bevonásának fontossága: támogatni kell a nyelvstratégia céljainak megvalósulását elősegítő, alulról szerveződő kezdeményezéseket. Ebben nagy szerepet kaphatna a nyelvi tanácsadás mellett a nyelvi nevelés. Vagyis annak tisztázását például, hogy mit is jelent az, hogy helyes, helytelen? Milyen szempontok alapján lehet megkülönböztetni ezeket? A nyelvi tanácsadásban, amennyiben ez lehetséges, fokozottan érvényesíteni kellene a megengedő szemléletet.

14. Figyelni kell a visszajelzéseket, kiemelten a professzionális nyelvhasználók részéről érkezőket (nyelvészek, fordítók, újságírók, írók, szerkesztők,

fogalmazók, terminológusok stb.). A konstruktív javaslatokat be kell építeni a nyelvstratégiába.

15. Az EU nyelvi környezetének és a globális nyelvi hatásoknak a folyamatos követése.

16. Az idegen szavak magyarosítása és azok terjesztése (www.szomagyarito.hu). Általában a folyamat az, hogy az új jelenség az idegen névvel válik ismertté, és a magyarosított változat már később jelenik meg. Szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot a szakmák és a magyarosítási szándék között, hogy a bevezetni szánt jelenség, tárgy stb. megjelenésével együtt a magyar megnevezés is kialakuljon, és már így terjedjen el. Ugyanakkor a szaknyelvi helyesírásokat ki kellene dolgozni, mert a legtöbb szakmának még nincs ilyen szabályozása.

17. Alakuljon meg egy nyelvstratégiai intézmény, pl. Magyar Nyelvi Tanács, amely irányadó lehet a nyelvművelés kidolgozandó stratégiájában. Iránymutatásul szolgálna, és bizonyos területeken szükség esetén jó értelemben vett hatóságként működne (pl. a cégnevekkel és azok helyesírásának a bejegyzéskor stb.).

Az összegzés a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, valamint a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda tagjainak a javaslatai alapján készült el: Horváth Péter, Biró János, Pölcz Ádám, Hugyecz Enikő, Vasné Tóth Kornélia, Bogár László, Takács Szilvia, Tóth Enikő, Dede Éva, Boldog Katalin, Bódi Zoltán, Langó Blanka, Terjéki Tamás, Kozma Judit, Gajdó Rita, Sebestény-Tóth Orsolya, Vid Gabriella.

Összeállította: *Minya Károly*

A magyar nyelvstratégia megalapozását jelentő legfontosabb munkák

Grétsy László szerk.: <i>Mai magyar nyelvünk</i> , Akadémiai, 1976	Balázs Géza szerk.: <i>Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)</i> , Akadémiai, Budapest, 2005
Kovalovszky Miklós és Grétsy László szerk.: <i>Nyelvművelő kézikönyv I–II.</i> , Akadémiai, 1980, 1985	Grétsy László és Kemény Gábor szerk.: <i>Nyelvművelő kézisótár</i> , Tinta, 2006 (második kiadás)
Balázs Géza: <i>Magyar nyelvstratégia</i> , MTA, Budapest, 2001	Balázs Géza és Zimányi Árpád szerk.: <i>Magyar nyelvhasználati szótár</i> , Pauz-Westermann, Celldömölk, 2007
Zimányi Árpád: <i>Nyelvhelyesség</i> , Linceum, Eger, 2001 (harmadik kiadás)	Balázs Géza és Dede Éva szerk.: <i>Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője</i> , Inter Kht.–PRAE. HU, Budapest, 2008
Balázs Géza: <i>Magyar nyelvhelyességi lexikon</i> , Corvina, Budapest, 2001, 2002	Balázs Géza és Dede Éva szerk.: <i>Európai helyesírások</i> , Inter Kht.–PRAE.HU, Budapest, 2009
Minya Károly: <i>Mai magyar nyelvújítás</i> , Tinta, Budapest, 2003	Balázs Géza szerk.: <i>Jelentés a magyar nyelvről (2006-2010) + Új magyar szavak szótára</i> , Inter, MSZT, Budapest, 2010
Balázs Géza szerk.: <i>A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője I–II.</i> , MTA, Budapest, 2004	
Balázs Géza: „A magyar nyelv elé mozdításáról...” <i>Vitairat a nyelvművelésért</i> , Akadémiai, Budapest, 2005	